

nička djela, ukoliko su ih u stanju platiti, javlja se potreba za obranom evropskog kulturnog identiteta. U tome je prvenstvena zadaća Nove Evrope. Nije to samo puki evropocentrizam, kako možda izgleda, već bojazan da svijet ne postane globalnim »Disneylandom«. Evropa se transformira, kao i toliko puta do sada. Rezultati prethodnih transformacija, međutim, potpuno su izvjesni. Što li će donijeti ova, nova, ostaje tek da se naslućuje. Nema li, međutim, Morinova knjiga u tom smislu stanovitu anticipacijsku dimenziju?

Bojan Luncer

Andelko Milardović

SPONTANOST I INSTITUCIONALNOST

Kairos, Beograd, 1989., 142 str.

Autor ove knjige, primjerene našoj i svjetskoj suverenosti, pristupio je promišljanju političkog djelovanja na jedan novi način.

Ne zadovoljavajući se tek pukom interpretacijom autora, škola i pravaca, on je odabrao vlastiti način razrade ovog problema, i kako nije našao uzora niti u domaćoj niti u stranoj literaturi, uputio se u duhovni avanturizam — pokušao je iz rekonstrukcije povijesnih primjera izvesti elemente za razumijevanje spontanosti i institucionalnosti kao dvaju modaliteta političkog djelovanja.

Autor je u svom istraživanju kategorije djelovanja nailazio na osporavanja koja su se odnosila na nemogućnost nalaženja jedinstvenog metodološkog instrumentarija i nemogućnost politologijskog i sociologijskog interpretiranja pojma spontaniteta.

Već u prvom dijelu knjige on daje različita tumačenja pojma spontanosti: opća, filozofska, psihološka, socijalno-politička. Prezentirana su shvaćanja ovog pojma kakovog ga nalazimo definirana npr. kod Kanta, Fromma, Morena, Canettija, Fanona i drugih.

Da bi svom shvaćanju dao određenu prezentnost autor poduzima analizu historijskog materijala (analizira ustanke, bune, štrajkove, demonstracije, studentske i omladinske buntove, proteste, manifestacije). Kratak prikaz tih povijesnih primjera, koji su po njemu osnovni pojavni oblici spontanog djelovanja, ide u prilog autorovoj tezi da su u povijesti politička i druga djelovanja bila spontana i institucionalna, a uspostavljanje jednog ili drugog modaliteta djelovanja ovisi o odnosima u društvu, povijesnim prilikama, položaju pojedinih društvenih grupa i klasa, revolucionarnoj situaciji.

Nakon izlaganja analize pojedinog pojavnog oblika spontanog političkog djelovanja autor je izveo moguće generalizacije, i definirao oblike ponašanja karakteristične za spontanitet u političkim akcijama.

Drugi dio knjige bavi se pojmom institucije i samog institucionalnog djelovanja sa sociologijskog i politologijskog aspekta.

Iz sociologijsko-antropološkog određenja može se zaključiti da čovjek egzistira unutar mnoštva društvenih institucija koje su njegove egzistencijalne utvrde, artificijelne tvorevine koje omogućuju funkcioniranje društva.

Kao političko biće čiji je život vođen institucijama, čovjek djeluje tako da zadovoljava svoje interese, a to političko institucionalno djelovanje odvija se unutar države ili političkog sustava i orijentirano je na:

1. agregaciju i artikulaciju interesa kroz partije i interesne grupe
2. uvećanje moći vladajućih grupa
3. očuvanje moći
4. borbu s protivnicima
5. osiguranje poretka
6. eliminaciju protivnika
7. ritualizaciju

8. propagandu.

Nadalje, autor izlaže koncepte unutar kojih je moguće odrediti tipove, modele i razlike institucionalnog političkog djelovanja: liberalni, konzervativni i neokonzervativni, birokratsko-konzervativni, birokratsko-socijalistički i antiinstitucionalni koncept. Ovdje opet nalazimo historijsku podlogu bez koje ne bismo uočili dijalektičko preplitanje spontanog i institucionalnog.

Trebalo je proći više stoljeća od robovlastničkih, aspolitističkih do demokratskih oblika života. To kretanje slobode, razvijanje svijesti o slobodi nije se uvijek odvijalo mirnim putem.

Kulminacija nezadovoljstva masa koje su ustale protiv institucija dogodila se u Francuskoj revoluciji, koja je rezultirala uvođenjem demokratskih političkih institucija zasnovanih na razumu i slobodi. Spontanost je neumitno prerasla u poredak. Stvorene su političke institucije koje će ustavom jamčiti prava i slobode čovjeka i građanina, zasnovane na liberalnoj doktrini, i zaštitu od konzervativnih tendencija.

Institucionalizacijom građanska klasa prestaje biti revolucionarna, postaje konzervativna. Svojim ekonomskim i političkim institucijama suprotstavljena je radničkoj klasi. Na svom prvom stupnju klase po sebi proletarijat djeluje spontano da bi se kasnije organizirao, institucionalizirao, u obliku sindikata i partija kojima se institucionalno suprotstavlja kapitalističkim udruženjima. Nakon njene pobjede klasa uspostavlja poredak, institucije koje izražavaju odnose izborne revolucijom i koje ih čuvaju, jer nema trajnog poretka. Spontani elementi su bili ugušeni da bi se opet radali kao reakcija na birokratske institucije djelovanja. Birokratizacijom i totalnom institucionalizacijom sovjetsko društvo nije ništa prepuštalo slučaju, potisnulo je sve spontane tendencije, svaku afektivnost i emocionalnost, u zamjenu za propise, pravila, akte, hladnoću, racionalnost i cilj.

Šezdesete godine u Zapadnoj Evropi, SAD, i Jugoslaviji pokazale su teorijski i praktički otpor institucionalnom djelovanju, prisutan naročito kod radikalno lijevih grupacija no-

vih ljevica, koje su se kritički nastojale distancirati od birokratiziranih političkih partija i institucija građanskog svijeta, od dominacije tradicionalnog i sakralnog.

Antiautoritarni karakter tadašnjeg pokreta ogledao se u zahtjevima za oslobođenjem ličnosti od pritiska u obitelji, socijalizaciji, seksualnom i političkom životu.

Institucije su time destabilizirane, a kao reakcija se u Americi javljaju novokonzervativni i novodesničarski pokreti.

Dio pokreta šezdesetih otišao je u terorizam, a umjerenije krilo krenulo je na obnavljanje pokreta za pojedine probleme. Tako su sredinom sedamdesetih godina oblikovani novi mirovni i ekološki pokreti, razapeti između spontanosti i institucionalnosti.

Treći dio knjige autor je posvetio spontanom i institucionalnom djelovanju u suvremenosti, u kojoj je čovjek suočen sa strukturnom krizom svijeta koja se očituje kao ekonomska, politička, kulturna, moralna i ekološka. Kriza života je zapravo kriza institucija. Kao protutendencija neokonzervativnom trendu orijentiranom na stabilizaciju institucionalnog, javljaju se alternativni trendovi koji se očituju kao iskakanje iz institucija, i koji u obliku pokreta djeluju mimo institucija. Mreža spontanosti inicijativa s vremenom prerasta u institucionalno djelovanje.

To se pokazalo kod eko-pokreta u SR Njemačkoj, koji je završio institucionalizacijom pokreta u partiju zelenih i tako doživio samonegaciju.

Spontanost djelovanja u socijalizmu tema su četvrtog dijela knjige. U obliku novih društvenih pokreta, spontana djelovanja u socijalizmu predstavljaju izazov, ali i teškoću političke formulacije odnosa institucija spram pokreta. Iskakanje iz okvira i suprotstavljanje istrošenim šablonama prošlosti, javlja se kao revolucionaran čin »razdrmanja« konzerviranog stanja, kao kritičko osporavanje prakse koja guši inicijativu i kreativnost.

Stav institucionalista bit će tolerantan ukoliko se inicijative spontanista kreću unutar dozvoljenih okvira i pravila ustavne i političke

igre. Kada spontane inicijative dovode u pitanje egzistenciju institucija, granice tolerancije se brišu, sužavaju i prestaju.

Situacija u Jugoslaviji, kojom se autor po bliže bavi u posljednjem odjeljku knjige, ilustrirana je slikovito terminom »težina postojanja«.

To je analiza mitinga i demonstracija, te različitih pluralističkih inicijativa koje predstavljaju traganje za demokratskim modelom institucionalnog političkog djelovanja, traganje za izlazom iz totalne krize jugoslavenskog društva.

Pogled u sadašnjicu potvrda je dijalektike odnosa spontanog i institucionalnog.

Interpretirajući odnos spontanosti i institucionalnosti kao odnos dvaju modaliteta političkog djelovanja i apicirajući ga na konkretnu historijsku i aktuelnu praksu u svijetu i Jugoslaviji, autor je dao mnogo podsticajnog materijala našoj politologiji, a i široj javnosti.

Ranka Jelača

Zvonko Lerotić

JUGOSLAVENSKA POLITIČKA KLASA I FEDERALIZAM

Zagreb, Globus, 1989, 287 str.

U izdanju zagrebačkog »Globusa« izišla je iz tiska godine 1989. nova knjiga Zvonka Lerotića »Jugoslavenska politička klasa i federalizam«.

Knjiga je podijeljena u tri velike cjeline. Prvi dio nosi naslov **Suvremena društva i birokratski socijalizam**, drugi, **Politička klasa**, a treći **Federalizam i konsenzus**.

U prvom dijelu autor se bavi analizom suvremenog društva. Svoja razmatranja započinje definiranjem samog pojma društva i kaže da pod društvom mislimo tip društvenog sistema koji, bez obzira na aspekt društvenosti, posjeduje stupanj samodovoljnosti u odnosu na svoja okružja. U suvremenom jeziku izrazom građansko društvo označava se osamostaljivanje vlasništva i oslobađanje radne snage, te njihovo izvlačenje iz zajednice agrarnih društva. Građansko je društvo visoko individualizirano društvo u kojemu različiti oblici kolektivne svijesti, kao što su religija, običaji, mitovi i sl. nemaju više tako veliku ulogu. Značajan skok u razvoju građanskog društva jest nastanak postindustrijskog društva u kojemu kapitalistički odnos biva pretvoren u tehnologijski odnos. Najamni rad koji je nekad bio izvor profita ustupa mjesto sve važnijem znanstvenom radu, a klasni odnos, istina još traje, ali dobiva tek sekundarnu ulogu. Osim toga sustav vlasništva u velikim kompanijama odvaja se od upravljanja i poduzetništva, kao što se i sam proces proizvodnje odvaja od procesa rada. Analizi suvremenih kretanja Lerotić je posvetio u svojoj knjizi izuzetnu pažnju. Danas je osim općeprihvaćene podjele na razvijena i nerazvijena društva, aktualna i tzv. »kineska« podjela suvremenih društava na tri svijeta, u kojoj dolazi do izražaja odnos moći između zemalja: super-sile SAD i SSSR pripadaju tzv. prvom svijetu; razvijene zemlje Zapada i Japan tvore tzv. drugi svijet, a treći su svijet nerazvijene zemlje.

U knjizi dalje slijedi obrada suvremenih realsocijalističkih društava s posebnim osvrtom na sveopću birokratizaciju i niz drugih negativnih karakteristika ovog tipa suvremenog društva. Moderno je ono društvo, kaže autor, koje u sebi nosi takvu napetost, unutrašnji rascjep i dinamiku koja mu osigurava rast i razvoj ne samo u postojećim dijelovima, već i u stvaranju novih, efikasnijih oblika, znanja, vještina, normi, ideja, vrijednosti i odnosa. Takvo je i suvremeno postindustrijsko društvo, analiza kojeg čini okosnicu prvog dijela knjige, koji završava jednom od interpretacija o kraju mar-